



POLSKIE TOWARZYSTWO GEOGRAFICZNE • POLISH GEOGRAPHICAL SOCIETY


czasopismo
geograficzne

geographical
journal

SYNTETYCZNY WSKAŹNIK JAKOŚCI ŻYCIA W GMINACH POLSKI NA POCZĄTKU TRZECIEJ DEKADY XXI WIEKU

SYNTHETIC INDICATOR OF THE QUALITY OF LIFE IN POLISH COMMUNES AT THE BEGINNING OF THE THIRD DECADE OF THE 21ST CENTURY

Przemysław Śleszyński

Polska Akademia Nauk, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania, Warszawa
 <https://orcid.org/0000-0002-1369-6129>, e-mail: psleszyn@twarda.pan.pl

Streszczenie

W artykule przedstawiono założenia, metodykę i wyniki rankingu jakości życia w polskich gminach, wykonane dla środowisk samorządowych i Polskiej Agencji Prasowej jesienią 2020 r. (Śleszyński, 2021). Ranking przeprowadzono w oparciu o 48 wskaźników szczegółowych (częstkowych) reprezentujących szerokie spektrum zagadnień (środowisko przyrodnicze, mieszkalnictwo, infrastruktura techniczna i cyfrowa, zasoby endogeniczne, wynagrodzenia, ubóstwo, dostępność usług publicznych i komercyjnych, jakość edukacji, rynek pracy, atrakcyjność migracyjna, dochody gmin i in.). Wskaźniki te były ważone na podstawie ich znaczenia dla jakości życia. Propozycja wskaźników szczegółowych i ich wag ma charakter autorski. Następnie na tej podstawie skonstruowano syntetyczny Wskaźnik Jakości Życia (WJZ), będący sumą ważonych wskaźników szczegółowych. Wyniki rankingu zestawiono dla pięciu typów gmin: miast powiatowych grodzkich, stref podmiejskich tych miast, gmin z siedzibą powiatu, gmin z miastem powyżej 5 tys. mieszkańców, gmin wiejskich i gmin z miastem poniżej 5 tys. mieszkańców. Najwyżej ocenione zostały gminy podmiejskie, najniżej – wiejskie peryferyjne, zwłaszcza na północy i wschodzie kraju.

Śleszyński P. (2021). Syntetyczny Wskaźnik Jakości Życia w gminach Polski na początku trzeciej dekady XXI wieku. *Czasopismo Geograficzne*, 92(2): 325–352. <https://doi.org/10.12657/czageo-92-14>



Otrzymano/Received: 5.11.2021
Zaakceptowano/Accepted: 24.11.2021

Słowa kluczowe: jakość życia, metoda wskaźnikowa, ranking gmin.

Abstract

The article presents the assumptions, methodology and results of the ranking of the quality of life in Polish communes, made for local government and the Polish Press Agency in the fall of 2020 (Śleszyński, 2021). The ranking was based on 48 detailed (partitive) indicators representing a broad spectrum of issues (natural environment, housing, technical and digital infrastructure, endogenous resources, wages, poverty, availability and accessibility of public and commercial services, quality of education, labour market, migration attractiveness, income of municipalities, etc.). These indicators were weighted based on their relevance to the quality of life. The proposal of detailed indicators and their weights is the author's own. Then, on this basis, a synthetic Quality of Life Index (WJZ) was constructed, being a sum of weighted partial indicators. The results of the ranking were compiled for five types of communes: poviats (counties) towns and cities, suburban areas of those centers, communes with a poviat seat, communes with a town of more than 5,000 inhabitants, rural communes and communes with a town of less than 5,000 inhabitants. The highest ratings were given to suburban communes, the lowest to peripheral rural communes, especially in the north and east of the country.

Keywords: quality of life, indicator method, ranking of communes.

ZAŁOŻENIA I CELE

W najogólniejszej definicji jakość życia to stopień zaspokojenia potrzeb człowieka (Zienkowski, 1979; Szlajfer, 1991). Potrzeby te klasycznie dzielą się na materialne (bytowe) i niematerialne (duchowe). W zależności od specyfiki przedmiotowej jakość życia można analizować w sferze biologicznej, psychologicznej, zdrowotnej, społecznej, środowiskowej (przyrodniczej), politycznej, edukacyjnej i wielu innych. Terminy bliskoznaczne (ale nie tożsame) to stan rozwoju, warunki życia, poziom życia. Ten ostatni jest koncepcyjnie i definicyjnie najbliższy jakości życia (Chojnicki, Czyż, 1991; Liszewski, 1995; Borys, 2001).

Przedstawiany ranking powstał w związku z rosnącym zapotrzebowaniem na ocenę stanu zaspokojenia potrzeb człowieka. Wynika to z szybkich przemian społecznych zachodzących w Polsce po 1989 r. i po wejściu Polski do Unii Europejskiej w 2004 r. Nasz kraj w ostatnich trzech dekadach znajduje się na ścieżce szybkiego wzrostu gospodarczego, stymulującego poprawę warunków życia. Na modernizację społeczną nakładają się jednak niekorzystne trendy demograficzne, związane z wyludnianiem się większości terytorium kraju, w tym także miast, oraz postarzaniem struktury wieku.

Na tym tle nadrzędnym celem opracowania jest próba oceny stanu zaspokojenia potrzeb ludności (społecznych) i warunków życia w Polsce na możliwie niskim stopniu dezagregacji przestrzennej gmin. Wybór takiej jednostki tery-

torialnej wynika z faktu, że niezależnie od szerszych terytorialnie procesów gospodarczych, to samorządy w gminach w znacznym stopniu odpowiadają za stan zaspokojenia potrzeb ludności i potrzeb społecznych, np. usług publicznych. Tak więc prezentowany ranking gmin jest wypadkową trendów regionalnych, często zawartej w tym geograficznej renty lokalizacyjnej, ale też polityki społeczno-gospodarczej i przestrzennej władz lokalnych, wreszcie samych mieszkańców.

Natomiast cele szczegółowe są metodologiczne, poznawcze i praktyczne:

- wypracowanie możliwie uniwersalnej metodyki, pozwalającej na minimalizację subiektywizmu, jak największą reprezentatywność społeczną oraz możliwość obserwacji wskaźników cząstkowych i wskaźnika syntetycznego w czasie (w różnych latach i okresach);
- rozpoznanie zróżnicowania gmin pod względem jakości życia i występujących w tym zakresie prawidłowości (np. regionalnych);
- monitoring jakości życia i wskazanie nie tylko obszarów o najlepszych cechach, ale także miejsc wykluczenia społecznego;
- większe spopularyzowanie problematyki jakości życia i edukacyjny wpływ na świadomość społeczną w zakresie formułowania potrzeb, związanych z lepszą opieką społeczną, warunkami życia, dostępnością dóbr itp.

Ranking jest prawdopodobnie pierwszym tak wyczerpującym i szczegółowym terytorialnie ujęciem nakreślonych wyżej zagadnień w Polsce. Do jego opracowaniu wykorzystano zbiór 48 wskaźników, które posłużyły do konstrukcji wskaźnika syntetycznego. W szczególności po raz pierwszy w takim zakresie wykorzystano szereg różnorodnych danych środowiskowych. Przyjęto bowiem założenie, że wraz z postępującą urbanizacją i rosnącą antropopresją kwestie jakości środowiska przyrodniczego będą coraz ważniejsze. Rośnie także świadomość obywatelska, dotycząca zagadnień „ekologicznych”. Pomimo olbrzymiego postępu, jakiego Polska dokonała po 1989 r. w zakresie ochrony przyrody, wciąż szczególnie niezadowolające są wskaźniki jakości środowiska, w tym stanu powietrza. Dochodzą do tego narastające problemy w retencji wodnej i naturalne zjawiska katastrofalne.

Tak więc ranking starano się przygotować w możliwie szeroki, obiektywny sposób. Niemniej jest on subiektywną propozycją autorską, a czas i odbiór społeczny pokaże, na ile może stać się trwałym sposobem oceny jakości życia w gminach Polski.

PROBLEMY METODYKI BADAWCZEJ

Istnieje kilka kluczowych problemów w porównywaniu mierzalnych aspektów jakości życia, wynikających z odmienności biologicznych, społeczno-zawodowych oraz cywilizacyjno-kulturowych (Chojnicki, Czyż, 1991), a niekiedy nawet ideologicznych. W pierwszym przypadku rzecz polega na tym, że w różnym wie-

ku człowiek ma różne potrzeby, związane zwłaszcza z popytem na różne dobra i usługi, w tym opiekę społeczną. W drugim przypadku odmienność potrzeb wynika ze zróżnicowania gospodarstw domowych i rodzin oraz różnych potrzeb w zakresie codziennej aktywności zawodowej i społecznej. W trzecim przypadku różnice są efektem odmienności kulturowych – te same potrzeby mają różne znaczenie w różnych kręgach cywilizacyjnych. W sumie analizy jakości życia są niezwykle zróżnicowane.

W Polsce dotychczas opublikowano co najmniej kilkaset analiz przestrzennego zróżnicowania jakości, poziomu i warunków życia, zwłaszcza w układach regionalnych (np. Ilnicki, 2000; Sitek, 2000; Heffner, Klemens, 2012; Katoła, 2013; Mizgajski i in., 2014; Michalska-Żyła, 2017; Miłek, 2018; Nowak, 2018), subregionalnych (Winiarczyk-Rażniak 2008) i lokalnych (Szymańska, 2005; Kiniorska, 2010; Jażdżewska, 2011; Kopacz, 2011; Mularska-Kucharek, 2013), a stosunkowo rzadziej krajowych (np. Czapiewski, 2004). Zagadnieniom tym poświęcano konferencje, np. w Łodzi (Jażdżewska, 2004) i Opolu (Śłodczyk, Rajchel, 2004). Prawdopodobnie znacznie większa jest liczba opracowań i ekspertyz wykonywanych dla potrzeb samorządów z uwagi na ich przydatność w ocenie efektów działań władz publicznych, np. inwestycyjnych, z których tylko część jest publikowana (np. Masik, 2005).

W proponowanej metodyce ważne stało się określenie kluczowych warunków brzegowych, tj. dla kogo, dla jakich jednostek oraz w jakim zakresie problemowo-przedmiotowym oraz na podstawie jakich wskaźników ma być przeprowadzona analiza.

Grupa docelowa. Ze względu na reprezentatywność zaproponowano, aby grupą docelową była „typowa” polska rodzina i (niemal równocześnie) polskie gospodarstwo domowe, tj. rodzina nuklearna składająca się z rodziców i dzieci w trakcie nauki szkolnej, ale mająca też dziadków posiadających własne i odrębne gospodarstwo (gospodarstwa) domowe. Taki dobór determinuje wybór wskaźników cząstkowych, związanych np. z edukacją, zagospodarowaniem przestrzennym, warunkami mieszkaniowymi itd. Według ostatniego spisu powszechnego (2011) i różnych klasyfikacji, najbardziej „typowe” było gospodarstwo domowe jednorodzinne (65,5%), małżeństwa z dziećmi (49,7%), 4-osobowe gospodarstwo domowe z osobami młodymi i w średnim wieku – 75,4% gospodarstw domowych, koncentrujące 41,6% populacji Polski (GUS, 2014). Drugą pod względem liczebności grupą były gospodarstwa domowe jednorodzinne z osobami starszymi (17,7% populacji).

Zakres przedmiotowy. Zaproponowano możliwie kompleksowe podejście do przedmiotu jakości życia, obejmujące wszystkie najważniejsze sfery życia. Odwołując się do najprostszych podziałów ludzkiej aktywności, można posługiwać się kategoriami sposobów, możliwości i warunków (Śleszyński 2004): (1) zamieszkania, (2) pracy oraz (3) spędzania pozostałego czasu (w miejscu zamiesz-

kania lub często poza nim), przeznaczanego na zakupy, konsumpcję, opiekę zdrowotną, edukację, rozrywkę, kontakty towarzyskie itd. Podział ten nawiązuje do modelu czasoprzestrzennego. Elementem integrującym wymienione kategorie w aspekcie czasowo-przestrzennym są (4) sposoby, możliwości i warunki komunikacji, czyli transport i łączność.

Problem dostępności danych. Regularnie gromadzone i udostępniane dane statystyczne dotyczące poziomu, warunków i jakości życia na całym świecie (nie tylko w Polsce) są ubogie dla niskich poziomów agregacji (miast, gmin). Często nie jest możliwe zasilenie istniejącą statystyką i konieczne są własne badania. W dostępnych zbiorach danych (głównie GUS) najwięcej jest informacji dotyczących materialnych aspektów sytuacji mieszkaniowej i nasycenia usługami. Najmniej jest lub nie istnieją dane na temat „powszechnych” elementów jakości życia (np. czasu traconego codziennie na dojazdy do pracy poprzez zatłoczenie na drogach). Dlatego dla części zagadnień muszą być wykorzystywane wskaźniki skorelowane (pochodne) lub alternatywne. Na przykład o poziomie dochodów gospodarstw domowych możemy pośrednio wnioskować na podstawie dochodów budżetów gmin z podatków PIT, chociaż dane te są zniekształcone algorytmem wyrównawczym, nic nie mówią o rozwarstwieniu, nie uwzględniają „szarej strefy” i wielu działalności, np. rolnictwa. Być może w niektórych przypadkach wskaźniki trzeba będzie dodatkowo przeważyć w tym zakresie.

Wskaźniki szczegółowe (cząstkowe). Do oceny jakości życia w gminach zaproponowano 48 wskaźników szczegółowych. Ich dobór ma charakter autorski, niemniej nawiązują one do doświadczeń klasyfikacyjnych polskiej przestrzeni i gmin, wypracowanych zwłaszcza w Instytucie Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN. Problemy metodologiczne i metodyczne dotyczące wskaźników o charakterze poznawczym (rola, cechy, charakter, konstrukcja, interpretacja, zasady doboru i in.), stosowanych w geografii społeczno-ekonomicznej wskaźników omawia Czyż (2016).

Algorytm obliczenia wskaźnika syntetycznego. Ranking powstał w oparciu o wskaźnik syntetyczny, będący sumą zestandaryzowanych i znormalizowanych 48 wskaźników cząstkowych, którym przypisano wagi. Wzór na syntetyczny Wskaźnik Jakości Życia (WJZ) jest następujący:

$$WJZ = \sum_{i=1}^n (S_i w_i) = \sum_{i=1}^n (S_1 w_1 + S_2 w_2 + S_3 w_3 + \dots + S_{48} w_{48}),$$

gdzie:

- S_n – zestandaryzowana, znormalizowana i zrównana do skali 0–100 wartość wskaźnika szczegółowego;
- w_n – waga wskaźnika szczegółowego n .

Standaryzację danych statystycznych przeprowadzono w sposób klasyczny, tj. według wzoru: $S = (x - \mu)/\sigma$, gdzie: S – wartość wskaźnika po standaryzacji, x – „surowa” wartość wskaźnika, μ – średnia arytmetyczna wskaźnika z 2477 gmin, σ – odchylenie standardowe „surowych” wartości w 2477 gminach. Następnie normalizacja wynikała z dużych rozrzutów zestandaryzowanych wskaźników, zwłaszcza w zagadnieniach dostępności i jakości usług, np. we wskaźniku „do kształcanie i rozwój osobisty” odchylenie standardowe było w granicach $\sigma = (-0,3; 33,7)$. Stopień normalizacji dla wszystkich wskaźników szczegółowych ustalono na ± 3 odchylenia standardowego (tzn. jeśli jakaś wartość wskaźnika po standaryzacji była mniejsza niż -3 lub większa niż $+3$, zniżano mu wartość właśnie do ± 3). Przy takich „widełkach” zabieg ten zastosowano dla 42 z 48 wskaźników. Ostatnim krokiem w celu lepszej percepcji było sprowadzenie (przeliczenie) wszystkich wartości wskaźników do przedziału 0–100 według wyprowadzonego na podstawie twierdzenia Talesa wzoru:

$$v_n^2 = \frac{v_{max}^2 - v_{min}^2}{v_{max}^1 - v_{min}^1} [v_n^1 - v_{min}^1] + v_{min}^2$$

gdzie:

- v_n^2 – nowa wartość wskaźnika (przeliczona do nowej skali 0–100),
- v_n^1 – zmieniana wartość,
- v_{max}^2 – maksymalna nowa wartość,
- v_{min}^2 – minimalna nowa wartość,
- v_{max}^1 – maksymalna zmieniana wartość,
- v_{min}^1 – minimalna zmieniana wartość.

Dobór wag ma charakter autorski. W odróżnieniu od innych znanych rankingów jakości życia dużą część (ok. 30% wag) poświęcono środowisku przyrodniczemu, w tym warunkom klimatycznym, meteorologicznym, hydrologicznym, zdarzeniom ekstremalnym i in.

Wyniki dla 2477 gmin zestawiono ogółem i w podziale na typy. To drugie podejście wynikało z faktu bardzo dużego zróżnicowania gmin, w których trudno porównywać wyniki ze względu na różnego rodzaju zróżnicowania wielkościowe i funkcjonalne gmin.

Wyróżniono pięć typów gmin:

- A – miasta na prawach powiatu,
- B – strefy podmiejskie miast na prawach powiatu,
- C – gminy z siedzibą powiatu ziemskiego,
- D – gminy miejskie i miejsko-wiejskie z miastem powyżej 5 tys. mieszkańców,
- E – gminy wiejskie i miejsko-wiejskie z miastem poniżej 5 tys. mieszkańców.

Jest to zatem klasyfikacja w głównej mierze administracyjno-osadnicza. W tym strefy podmiejskie miast wojewódzkich pochodzą z delimitacji Śleszyńskiego

(2013a), a pozostałe strefy podmiejskie wyznaczono w programie ESPON 1.4.2 „Study on urban functions” (opublikowano je w pracy Korcelli i in., 2010, s. 46).

WSKAŹNIKI SZCZEGÓŁOWE I ŹRÓDŁA DANYCH

Zestawienie 48 wskaźników szczegółowych przedstawiono w tabeli 1. Duża część danych pochodzi z Banku Danych Lokalnych GUS, a ponadto wykorzystano dane udostępniane publicznie lub otrzymane z: okręgowych komisji egzaminacyjnych, Głównego Urzędu Geodezji i Kartografii, Głównej Dyrekcji Ochrony Środowiska, Instytutu Meteorologii i Gospodarki Wodnej, Instytutu Upraw, Nawożenia i Gleboznawstwa-PIB w Puławach, Komendy Głównej Policji, Narodowego Instytutu Dziedzictwa, Ośrodka Statystyki Miast GUS w Poznaniu, Państwowej Komisji Wyborczej oraz Urzędu Komunikacji Elektronicznej. Część danych została przygotowana na potrzeby różnych projektów, wykonywanych w Instytucie Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, jeszcze inna to wskaźniki autorskie Śleszyńskiego. Jedna zmienna (długość okresu wegetacyjnego) pochodzi z pracy Krużela i in. (2015).

Większość wskaźników została obliczona za 2020 r. lub za ostatnie trzy lata (2018–2020), co wynikało ze zmienności wskaźników w czasie. Ze względu na okres aktualizacji nie udało się zebrać danych do około 10 wskaźników (m.in. PKB, niektóre usługi). Dane środowiskowe mają dłuższy horyzont czasowy. Część wskaźników pochodzi ze starszych okresów, gdyż ich obliczenie jest szczególnie czasochłonne (np. rzeczywisty czas przejazdu samochodem). Podstawowe informacje statystyczne o wskaźnikach zamieszczono w tabeli 2. Na rycinie 1 przedstawiono macierz korelacji liniowych r-Pearsona między wskaźnikami szczegółowymi (1–48) oraz wskaźnikiem syntetycznym WJZ.

Tabela 1. Charakterystyka wskaźników szczegółowych wykorzystanych w syntetycznym Wskaźniku Jakości Życia w gminach

Kod	Waga		Opis szczegółowy	Okres referencyjny	Źródło
	obszaru	Nazwa wskaźnika			
W01	23	3	Środowisko naturalne Klimatyczny Bilans Wodny Klimatyczny Bilans Wodny, średnia z miesięcy IV–IX	2016–2020 (dane wg dwumiesięcznych par: IV–V, VI–VII, VIII–IX)	IUNG Puławy
W02		2	Okres wegetacyjny	Długość okresu wegetacyjnego 1981–2010	Krużel i in. (2015)
W03		1	Agroklimat	Wskaźnik agroklimatu	wielolecie IUNG Puławy ^t
W04		1	Usłonecznienie	Liczba godzin usłonecznienia	2020 IMiGW
W05		1	Burze	Prawdopodobieństwo występowania warunków sprzyjających burzy (IV–IX)	1966–2010 <i>Atlas zagrożeń meteorologicznych Polski</i> (Ustrnul i in., 2014)
W06		1	Gofoleź	Prawdopodobieństwo występowania warunków sprzyjających gofoleźi (X–IV)	1966–2010 <i>Atlas zagrożeń meteorologicznych Polski</i> (Ustrnul i in., 2014)
W07		2	Ukształtowanie terenu	Udział powierzchni osiedlonych o spadkach >3%	wsk. stały SRTM3 (2011), CLC 2018 (GIOS) ²

Kod	Waga		Opis szczegółowy	Okres referencyjny	Źródło
	obszaru	Nazwa			
W08	23	3	Środowisko naturalne Dostępność zieleni	2018	CLC 2018 (GIOŚ)
			Wskaźnik atrakcyjności wizualnej krajobrazu		
W09		2	Walory estetyczne krajobrazu	wsk. stały	Śleszyński (2007)
W10		7	Zanieczyszczenie środowiska	średnia 2019–2020	GIOŚ ³
W11	5	2	Rozwój demograficzny	2020	BDL GUS
W12		2	Równowaga płci w wieku małżeńskim	2018–2020	BDL GUS
W13		1	Przyrost naturalny	2018–2020	BDL GUS
W14	11	1	Rozwój społeczno-ekonomiczny i dobrobyt	2018	BDL GUS

Kod	Waga		Nazwa	Opis szczegółowy	Okres referencyjny	Źródło
	obszaru	wskaźnika				
W15	11	2	Rozwój społeczno-ekonomiczny i dobrobyt	Dochoły własne budżetów gmin na 1 mieszkańca	2018–2020	BDL GUS
W16		2		Inwestycje mieszkaniowe na 1 mieszkańca	2018–2020	BDL GUS
W17		2		Wskaźnik atrakcyjności migracyjno-osadniczej	2018–2020	macierz zameldowań GUS ⁴
W18		2		Ubóstwo dochodowe	2019 (akt. połowa X)	BDL GUS
W19		2		Wydatki inwestycyjne gmin	2016–2020	BDL GUS
W20	10	3	Rynek pracy	Liczba zarejestrowanych bezrobotnych na 100 osób w wieku produkcyjnym	2020	BDL GUS
W21		4		Przeciętne wynagrodzenie w powiecie w relacji do średniej krajowej (Polska=100)	2019	BDL GUS

Kod	Waga		Nazwa	Opis szczegółowy	Okres referencyjny	Źródło
	obszaru	wskaźnika				
W22	10	2	Rynek pracy	Równowaga przestrzenna rynku pracy	2016	GUS (OSM w Poznaniu)
W23		1	Warunki pracy	Liczba wyjeżdżających do pracy na 100 osób w wieku produkcyjnym ważona odległością	2020	BDL GUS
W24	7	5	Warunki mieszkaniowe	Warunki mieszkaniowe	2019	BDL GUS
W25		2	Dostępność ekonomiczna mieszkań	Udział zatrudnionych w warunkach zagrożenia	2019	BDL GUS
W26	5	1	Infrastruktura osadnicza i ład przestrzenny	Powierzchnia użytkowa mieszkań na 1 mieszkańca	2019	BDL GUS
W27		2	Oczyszczanie ścieków	Liczba m ² lokali mieszkalnych w powiecie, którą można kupić za przeciętne wynagrodzenie (sprzedaż na wolnym rynku)	2020	BDL GUS
W28		2	Rozproszenie osadnictwa	Zwodociągowanie	ok. 2018	budynki (GUGiK) ⁵

Kod	Waga		Nazwa	Opis szczegółowy	Okres referencyjny	Źródło
	obszaru	wskaźnika				
W29	15	2	Zdrowie i bezpieczeństwo	Opieka zdrowotna	2019	BDL GUS
				Lekarze pracujący wg podstawowego miejsca pracy na 10 tys. ludności		
W30		5		Poziom zdrowia	2018–2020	BDL GUS ⁶
				Zgony osób w wieku do 65 lat na 1000 ludności w tym wieku		
W31		1		Bezpieczeństwo pracy	2019	BDL GUS
				Poszkodowani w wypadkach przy pracy na 1000 pracujących ogółem		
W32		2		Bezpieczeństwo społeczne	2018–2020	KGP ⁷
				Przystępstwa na 1000 mieszkańców		
W33		1		Bezpieczeństwo drogowe	2018–2020	KGP ⁸
				Wypadki drogowe i kolizje na 1000 mieszkańców		
W34		4		Bezpieczeństwo przyrodnicze	ok. 2015	IGiPZ PAN, KPZK 2030 ⁹
				Udział ludności zagrożonej powodzią lub podtopieniem		
W35	16	4	Dostępność i jakość usług	Ogólna dostępność usług publicznych i komercyjnych	2018	IGiPZ PAN ¹⁰
				Syntetyczny wskaźnik peryferyjności (dostępności) czasowej ośrodków miejskich różnego rzędu		
W36		2	Edukacja szkolna (poziom podstawowy)	Przeciętna odległość uczniów do szkoły podstawowej	2018	GUS (niepublikowane)

Kod	Waga		Opis szczegółowy	Okres referencyjny	Źródło
	obszaru	wskaźnika			
obszaru		wskaźnika			
W37	16	3	Dostępność i jakość usług	2019–2020	OKE
			Wskaznik: Poziom edukacji podstawowej		
			Opis: Średnia z języka polskiego i matematyki w sprawdzianie ósmoklasisty (w stosunku do średniej ogólnokrajowej)		
W38		2	Przedszkola	2018	BDL GUS
			Opis: Miejsca w przedszkolach na 1000 dzieci w grupie wieku 3–6 lat		
W39		1	Żłobki	2020	BDL GUS
			Opis: Miejsca w żłobkach na 1000 dzieci do 3 lat		
W40		1	Dokształcanie i rozwój osobisty	2018–2020	BDL GUS
			Opis: Liczba kursów na 10 tys. mieszkańców (języki obce, komputerowe, plastyczne i in.)		
W41		3	Dostęp do Internetu	2020	UKE
			Opis: Udział mieszkańców z dostępem do Internetu szerokopasmowego		
W42	6	1	Dziedzictwo, kultura i rekreacja	2020	NID ¹¹
			Opis: Liczba zabytków na 100 km ²		
W43		1	Infrastruktura kulturalna	2020	BDL GUS
			Opis: Liczba miejsc w salach widowiskowych i kinach na 1000 mieszkańców		
W44		1	Zasoby bibliotek	2020	BDL GUS
			Opis: Zasoby bibliotek na 1 mieszkańca		

Kod	Waga		Nazwa		Opis szczegółowy	Okres referencyjny	Źródło
	obszaru	wskaźnika	obszaru	wskaźnika			
W45	6	1	Dziedzictwo, kultura i rekreacja	Instytucje kulturalne	Koła, kluby i sekcje na 10 tys. mieszkańców	2020	BDL GUS
W46		1		Imprezy i wydarzenia kulturalno-artystyczne	Liczba imprez na 1000 mieszkańców	2018–2020	BDL GUS
W47		1		Dostępność rekreacji	Obiekty sportowe na 10 tys. mieszkańców	2018	BDL GUS
W48	2	2	Spójność społeczna	Integracja społeczna	Frekwencja w wyborach samorządowych	ostatnie 2 wybory lokalne (2014, 2018)	PKW

Uwagi:

- ¹ metodyka opisana w pracy Jadczyżyna (2009);
- ² metodyka wskaźnika opisana w pracy Śleszyńskiego (2013b);
- ³ norma = 100%; normy roczne ($\mu\text{g}/\text{m}^3$): PM25 – 20; PM10 – 40, BAP – 1;
- ⁴ metodyka wskaźnika opisana w pracy Śleszyńskiego (2020);
- ⁵ dane obliczyli K. Goch i P. Sudra, zob. też metodyka opisana w pracy Śleszyńskiego i Sudry (2019);
- ⁶ dane tylko dla powiatów, ale oddają stan zdrowotności/opieki lekarskiej z powodu rejonizacji służby zdrowia głównie według powiatów;
- ⁷ wskaźnik ważony rodzajem przestępstw – kryminalne 0,7, niekryminalne 0,3;
- ⁸ wskaźnik ważony rodzajem zdarzeń – zabici 0,7, ranni 0,3;
- ⁹ wg KPZK 2030 (szacunki liczby ludności zagrożonej powodzią i podtopieniami P. Śleszyńskiego, dane o terenach zagrożonych zostały wyinterpretowane z Mapy Roślinności Potencjalnej Polski opr. pod kier. Matuszkiewicza (1995) w IGiPZ PAN) – wskaźnik stały; jest to pośrednio także wskaźnik dotyczący warunków bioklimatycznych, fitosanitarnych itp. (destymulanta);
- ¹⁰ na podstawie rzeczywistych czasów przejazdu (dane obliczył M. Stępiński), brak nowszych danych; zob. także metodyka wskaźnika opisana w pracy Śleszyńskiego (2016);
- ¹¹ liczba zabytków ważona ich wiekiem (im starszy okres powstania, tym zabytek cenniejszy), skala wykładnicza.

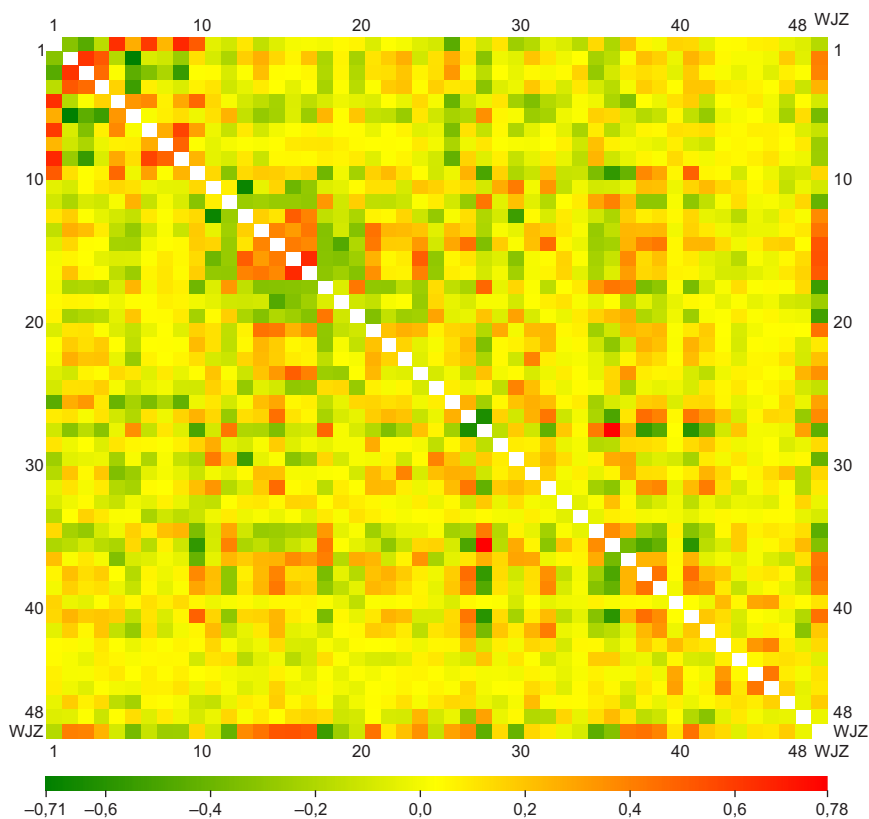
Źródło: opracowanie własne.

Tabela 2. Podstawowe informacje statystyczne o zmienności 48 wskaźników w gminach

Kod wskaźnika	Nazwa wskaźnika	Wartości surowe			Wartości zestandaryzowane i znormalizowane w skali 0–100		
		min	max	avg	stdev	avg	stdev
W01	Klimatyczny Bilans Wodny	-124,8	75,9	-76,8	29,1	35,1	19,8
W02	Okres wegetacyjny	185,5	233,0	220,6	8,0	66,5	19,7
W03	Agroklimat	0,8	16,0	10,0	2,4	54,3	18,0
W04	Usłonecznienie	1 750,0	2 150,0	1 978,8	92,8	57,2	23,2
W05	Burze	9,0	19,0	14,2	2,8	48,3	28,5
W06	Gołoledź	0,8	15,0	9,4	2,2	45,4	18,1
W07	Ukształtowanie terenu	0,0	97,0	20,7	19,2	73,6	24,5
W08	Dostępność zieleni	0,0	100,0	64,9	27,0	35,1	27,0
W09	Walory estetyczne krajobrazu	6,5	39,6	16,8	5,5	61,7	20,2
W10	Zanieczyszczenie środowiska	28,1	339,1	70,0	39,3	74,4	22,1
W11	Obciążenie demograficzne	18,8	82,9	34,2	6,2	54,8	17,6
W12	Równowaga płci w wieku małżeńskim	0,0	0,5	0,1	0,1	68,2	22,1
W13	Przyrost naturalny	-32,0	12,4	-3,7	4,0	50,1	16,1
W14	Dochód narodowy	51,3	295,8	78,3	19,8	30,9	21,3
W15	Budżety własne gmin	752,3	38 124,6	2 130,9	1 199,6	27,1	17,2
W16	Inwestycje mieszkaniowe	0,0	10,1	1,2	1,0	27,8	19,6
W17	Wskaźnik atrakcyjności migracyjno-osadniczej	-6,1	13,2	-0,5	1,4	49,6	14,4
W18	Ubóstwo dochodowe	0,4	27,3	6,4	3,6	64,6	20,7
W19	Wydatki inwestycyjne gmin	448,9	62 326,7	3 804,6	2 264,7	67,5	17,1
W20	Bezrobocie	1,7	24,3	8,4	3,7	62,3	20,6
W21	Przejętne wynagrodzenie	68,3	162,9	83,6	9,0	35,6	18,7
W22	Równowaga przestrzenna rynku pracy	0,0	23,5	4,1	1,8	57,7	18,0
W23	Warunki pracy	1,2	272,3	42,6	34,9	72,2	21,3
W24	Warunki mieszkaniowe	19,4	83,8	28,9	5,0	38,5	17,8

Kod wskaźnika	Nazwa wskaźnika	Wartości surowe			Wartości zestandaryzowane i znormalizowane w skali 0–100		
		min	max	avg	stdev	avg	stdev
W25	Dostępność ekonomiczna mieszkań	0,5	3,2	1,4	0,3	46,8	17,4
W26	Zwodociągowanie	0,0	100,0	88,0	16,9	81,6	23,7
W27	Oczyszczanie ścieków	0,0	100,0	54,0	30,3	54,0	30,3
W28	Rozproszenie osadnictwa	1,7	70,2	18,5	10,0	64,2	20,8
W29	Opieka zdrowotna	0,8	81,4	12,5	7,8	32,8	18,9
W30	Poziom zdrowia	2,1	5,1	3,3	0,5	57,3	19,0
W31	Bezpieczeństwo pracy	1,7	13,5	6,3	2,2	58,3	19,3
W32	Bezpieczeństwo społeczne	5,2	117,1	23,6	13,3	69,0	20,3
W33	Bezpieczeństwo drogowe	0,0	6,3	1,0	0,7	67,5	20,7
W34	Bezpieczeństwo przyrodnicze	0,0	100,0	25,1	14,7	64,0	19,9
W35	Ogólna dostępność usług publicznych i komerc.	0,0	89,7	34,8	11,7	50,3	16,6
W36	Edukacja szkolna (poziom podstawowy)	500,0	7 041,1	1 999,9	878,3	36,2	20,8
W37	Poziom edukacji podstawowej	59,7	147,3	93,8	10,0	49,9	16,4
W38	Przedszkola	0,0	1 552,1	594,9	360,9	38,3	23,3
W39	Żłobki	0,0	639,0	70,4	98,8	18,9	25,9
W40	Dokształcanie i rozwój osobisty	0,0	489,1	4,4	14,4	8,3	17,5
W41	Dostęp do Internetu	0,0	1,0	0,4	0,3	40,7	31,7
W42	Potencjał zabytków	0,0	670,7	67,8	44,6	33,1	18,7
W43	Infrastruktura kulturalna	0,0	263,8	15,8	21,5	19,0	22,5
W44	Zasoby bibliotek	0,0	16,5	3,8	1,7	42,7	18,5
W45	Instytucje kulturalne	0,0	76,1	7,3	9,2	20,6	24,6
W46	Imprezy i wydarzenia kulturalno-artystyczne	0,0	519,8	18,1	27,2	17,1	20,0
W47	Dostępność rekreacji	0,0	75,3	8,0	7,9	24,7	22,4
W48	Integracja społeczna	35,6	79,3	56,6	6,1	50,0	16,6

Źródło: opracowanie własne.



Ryc. 1. Korelacje liniowe r-Pearsona między wskaźnikami szczegółowymi (1–48) oraz wskaźnikiem syntetycznym WJZ

Źródło: opracowanie własne.

WYNIKI

Wyniki rankingu w różnych typach zestawień zawarto w tabelach 3–5. W tabeli 3 przedstawiono pierwsze 20 gmin w rankingu ogólnopolskim. Na miejscu pierwszym znalazła się gmina miejsko-wiejska Ożarów Mazowiecki, na drugim – wiejska Michałowice (województwo mazowieckie) i na trzecim – również wiejska gmina Stare Babice. W ten sposób całe podium zajęły gminy położone w aglomeracji warszawskiej. W sumie aż 10 na 20 pierwszych gmin w rankingu pochodzi z tego regionu. Spoza Mazowsza wysoko znalazły się podwrocławskie Kobierzyce (miejsce 4) i Dobra Szczecińska (9). Na miejscach 5, 15, 18 i 20 znalazły się Warszawa, Wrocław, Poznań i Rzeszów. Jediną gminą nieaglomeracyjną jest Kleszczów – jedna z najbogatszych gmin w Polsce, związana z kopalnią i elektrownią bełchatowską.

Ponieważ wyniki te są tylko częściowo porównywalne ze względu na różną specyfikę gmin, w tabeli 5 zestawiono wyniki według typów samorządów. Duże miasta pod względem jakości życia uzupełnia Kraków. W odniesieniu do miast średnich (gminy z siedzibą powiatu ziemskiego) warto zauważyć, że najwyższe wartości wskaźnika osiągnęły ośrodki przemysłowe (Lubin, Nowy Tomyśl, Bełchatów, Środa Wielkopolska, Mielec), dość podobnie było w gminach miejskich i miejsko-wiejskich z miastem powyżej 5 tys. mieszkańców (Gogolin, Witkowo, Zbąszyń, Pniewy, Wronki). W gminach wiejskich, oprócz wspomnianego Kleszczewa, znalazły się jeszcze Walce, Strzeleczyki, Ustronie Morskie i Rudna.

Tabela 3. Gminy z najwyższym Wskaźnikiem Jakości Życia (WJZ)

Miejsce w rankingu	Nazwa	Woje-wództwo	Wynik sumaryczny	Typ administracyjny	Typ funkcjonalny	Liczba ludności (tys., 2020)
1	Ożarów Mazowiecki	14	69,08	mw	B	26,2
2	Michałowice	14	68,13	w	B	18,4
3	Stare Babice	14	67,71	w	B	19,6
4	Kobierzyce	02	67,69	w	B	22,2
5	Warszawa	14	67,65	m	A	1794,2
6	Lesznowola	14	67,58	w	B	29,8
7	Raszyn	14	67,36	w	B	22,0
8	Nadarzyn	14	66,32	w	B	14,4
9	Dobra (Szczecińska)	32	66,28	w	B	25,1
10	Piaseczno	14	65,98	mw	B	86,2
11	Tarnowo Podgórne	30	65,86	w	B	28,9
12	Izabelin	14	65,81	w	B	10,6
13	Kąty Wrocławskie	02	65,40	mw	B	26,0
14	Suchy Las	30	64,76	w	B	18,5
15	Wrocław	02	64,63	m	A	641,9
16	Kleszczów	10	64,58	w	E	6,4
17	Łomianki	14	64,57	mw	B	27,7
18	Poznań	30	64,51	m	A	532,0
19	Rokietnica	30	64,44	w	B	19,3
20	Rzeszów	18	64,33	m	A	196,6

Województwa: 02 – dolnośląskie, 04 – kujawsko-pomorskie, 06 – lubelskie, 08 – lubuskie, 10 – łódzkie, 12 – małopolskie, 14 – mazowieckie, 16 – opolskie, 18 – podkarpackie, 20 – podlaskie, 22 – pomorskie, 24 – śląskie, 26 – świętokrzyskie, 28 – warmińsko-mazurskie, 30 – wielkopolskie, 32 – zachodniopomorskie.

Typy administracyjne gmin: m – miejska, mw – miejsko-wiejska, w – wiejska.

Typy funkcjonalne gmin: A – miasta na prawach powiatu, B – strefy podmiejskie miast na prawach powiatu, C – gminy z siedzibą powiatu, D – gminy miejskie i gminy miejsko-wiejskie z miastem powyżej 5 tys. mieszkańców, E – gminy wiejskie i miejsko-wiejskie z miastem poniżej 5 tys. mieszkańców.

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 4. Gminy z najwyższym Wskaźnikiem Jakości Życia (WJZ) według typów gmin (A–E)

Miejsce w rankingu	Nazwa	Województwo	Wynik sumaryczny	Typ administracyjny	Typ funkcjonalny	Liczba ludności (tys., 2020)
A						
5	Warszawa	14	67,65	m	A	1794,2
15	Wrocław	02	64,63	m	A	641,9
18	Poznań	30	64,51	m	A	532,0
20	Rzeszów	18	64,33	m	A	196,6
25	Kraków	12	63,89	m	A	780,0
B						
1	Ożarów Mazowiecki	14	69,08	mw	B	26,2
2	Michałowice	14	68,13	w	B	18,4
3	Stare Babice	14	67,71	w	B	19,6
4	Kobierzyce	02	67,69	w	B	22,2
6	Lesznowola	14	67,58	w	B	29,8
C						
59	Lubin	02	60,69	m	C	71,7
67	Nowy Tomyśl	30	59,82	mw	C	27,2
85	Bełchatów	10	59,22	m	C	56,4
95	Środa Wielkopolska	30	58,83	mw	C	32,9
132	Mielec	18	57,85	m	C	60,1
D						
92	Gogolin	16	58,96	mw	D	12,6
125	Witkowo	30	58,02	mw	D	13,5
143	Zbąszyń	30	57,55	mw	D	13,8
194	Pniewy	30	56,71	mw	D	12,6
199	Wronki	30	56,67	mw	D	19,1
E						
16	Kleszczów	10	64,58	w	E	6,4
24	Walce	16	63,90	w	E	5,4
34	Strzeleczyki	16	63,63	w	E	7,3
42	Ustronie Morskie	32	62,34	w	E	3,6
43	Rudna	02	62,30	w	E	7,8

Województwa: 02 – dolnośląskie, 04 – kujawsko-pomorskie, 06 – lubelskie, 08 – lubuskie, 10 – łódzkie, 12 – małopolskie, 14 – mazowieckie, 16 – opolskie, 18 – podkarpackie, 20 – podlaskie, 22 – pomorskie, 24 – śląskie, 26 – świętokrzyskie, 28 – warmińsko-mazurskie, 30 – wielkopolskie, 32 – zachodniopomorskie.

Typy administracyjne gmin: m – miejska, mw – miejsko-wiejska, w – wiejska.

Typy funkcjonalne gmin: A – miasta na prawach powiatu, B – strefy podmiejskie miast na prawach powiatu, C – gminy z siedzibą powiatu, D – gminy miejskie i gminy miejsko-wiejskie z miastem powyżej 5 tys. mieszkańców, E – gminy wiejskie i miejsko-wiejskie z miastem poniżej 5 tys. mieszkańców.

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 5. Gminy z najwyższym Wskaźnikiem Jakości Życia (WJZ) według województw

Województwo/miejsce w rankingu	Nazwa	Wynik sumaryczny	Typ administracyjny	Typ funkcjonalny	Liczba ludności (tys., 2020)
02					
4	Kobierzyce	67,69	w	B	22,2
13	Kąty Wrocławskie	65,40	mw	B	26,0
15	Wrocław	64,63	m	A	641,9
21	Długołęka	64,21	w	B	35,1
26	Czernica	63,84	w	B	17,6
04					
36	Osielsko	63,47	w	B	15,3
68	Białe Błota	59,79	w	B	23,2
83	Toruń	59,32	m	A	198,6
118	Bydgoszcz	58,22	m	A	344,1
178	Dobrcz	56,90	w	B	12,0
06					
76	Lublin	59,54	m	A	338,6
87	Puchaczów	59,15	w	E	5,7
105	Głusk	58,64	w	B	12,0
184	Konopnica	56,84	w	B	14,3
220	Łęczna	56,41	mw	C	23,1
08					
33	Zielona Góra	63,68	m	A	140,9
197	Świebodzin	56,68	mw	C	29,8
204	Babimost	56,61	mw	E	6,2
233	Gorzów Wielkopolski	56,24	m	A	122,6
248	Kłodawa	56,03	w	B	8,8
10					
16	Kleszczów	64,58	w	E	6,4
73	Łódź	59,66	m	A	672,2
77	Nowosolna	59,52	w	B	5,2
85	Bełchatów	59,22	m	C	56,4
127	Ksawerów	57,99	w	B	7,7
12					
25	Kraków	63,89	m	A	780,0
45	Michałowice	62,07	w	B	10,9
49	Zielonki	61,99	w	B	23,7
91	Wielka Wieś	58,96	w	B	13,2
153	Tarnów	57,31	m	A	107,5
14					
1	Ożarów Mazowiecki	69,08	mw	B	26,2
2	Michałowice	68,13	w	B	18,4
3	Stare Babice	67,71	w	B	19,6
5	Warszawa	67,65	m	A	1794,2

Wojewódz- two/miejsce w rankingu	Nazwa	Wynik sumaryczny	Typ admi- nistracyjny	Typ funk- cjonalny	Liczba ludności (tys., 2020)
6	Lesznów	67,58	w	B	29,8
16	24 Walce	63,90	w	E	5,4
	31 Opole	63,71	m	A	127,8
	34 Strzeleczyce	63,63	w	E	7,3
	53 Polska Cerekiew	61,26	w	E	4,0
	92 Gogolin	58,96	mw	D	12,6
18	20 Rzeszów	64,33	m	A	196,6
	81 Boguchwała	59,34	mw	B	20,9
	97 Mielec	58,80	w	E	13,4
	106 Krasne	58,61	w	B	11,8
	111 Trzebownisko	58,51	w	B	22,6
20	135 Białystok	57,77	m	A	297,0
	193 Wasilków	56,72	mw	B	18,1
	202 Bielsk Podlaski	56,62	m	C	25,0
	219 Wysokie Mazowieckie	56,41	m	C	9,3
	232 Supraśl	56,24	mw	B	16,0
22	28 Gdańsk	63,76	m	A	470,8
	41 Sopot	62,46	m	A	35,3
	54 Gdynia	61,21	m	A	245,0
	61 Kosakowo	60,62	w	B	16,4
	79 Pruszcz Gdański	59,43	w	B	32,2
24	72 Katowice	59,69	m	A	290,6
	112 Krzanowice	58,43	mw	E	5,7
	119 Bielsko-Biała	58,19	m	A	169,8
	144 Wiry	57,53	w	B	8,6
	145 Goczałkowice-Zdrój	57,41	w	B	6,7
26	274 Kielce	55,85	m	A	193,4
	280 Staszów	55,76	mw	C	25,5
	338 Busko-Zdrój	55,05	mw	C	32,0
	443 Rytwiany	54,19	w	E	6,3
	453 Włoszczowa	54,13	mw	C	19,1
28	40 Stawiguda	63,01	w	B	11,2
	51 Olsztyn	61,50	m	A	171,2
	207 Lubawa	56,60	m	D	10,4
	216 Elbląg	56,46	m	A	118,6
	267 Dywity	55,90	w	B	12,3

Województwo/miejsce w rankingu	Nazwa	Wynik sumaryczny	Typ administracyjny	Typ funkcjonalny	Liczba ludności (tys., 2020)
30					
11	Tarnowo Podgórne	65,86	w	B	28,9
14	Suchy Las	64,76	w	B	18,5
18	Poznań	64,51	m	A	532,0
19	Rokietnica	64,44	w	B	19,3
23	Komorniki	64,09	w	B	31,5
32					
9	Dobra (Szczecińska)	66,28	w	B	25,1
35	Kołbaskowo	63,56	w	B	13,8
42	Ustronie Morskie	62,34	w	E	3,6
58	Szczecin	60,76	m	A	398,3
137	Koszalin	57,73	m	A	106,2

Województwa: 02 – dolnośląskie, 04 – kujawsko-pomorskie, 06 – lubelskie, 08 – lubuskie, 10 – łódzkie, 12 – małopolskie, 14 – mazowieckie, 16 – opolskie, 18 – podkarpackie, 20 – podlaskie, 22 – pomorskie, 24 – śląskie, 26 – świętokrzyskie, 28 – warmińsko-mazurskie, 30 – wielkopolskie, 32 – zachodniopomorskie.

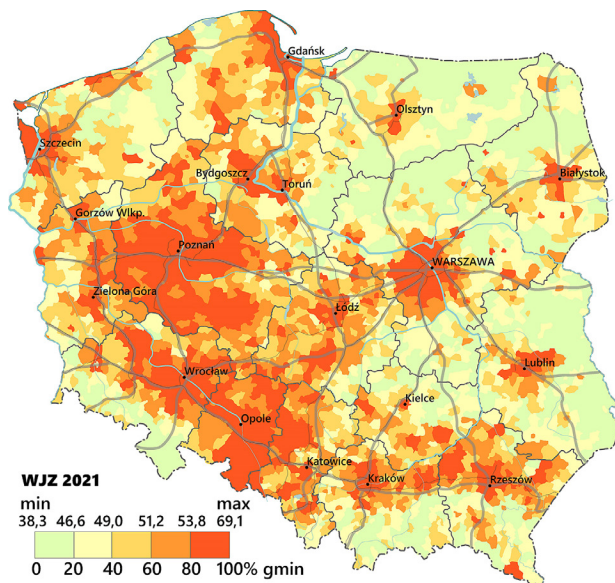
Typy administracyjne gmin: m – miejska, mw – miejsko-wiejska, w – wiejska.

Typy funkcjonalne gmin: A – miasta na prawach powiatu, B – strefy podmiejskie miast na prawach powiatu, C – gminy z siedzibą powiatu, D – gminy miejskie i miejsko-wiejskie z miastem powyżej 5 tys. mieszkańców, E – gminy wiejskie i miejsko-wiejskie z miastem poniżej 5 tys. mieszkańców.

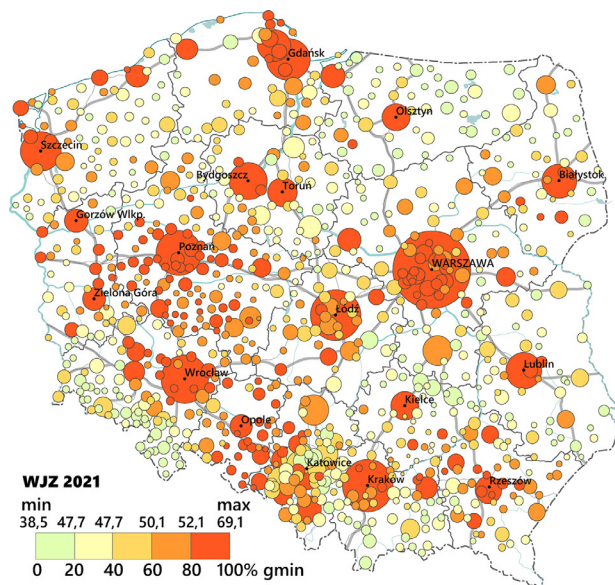
Źródło: opracowanie własne.

Na mapie Polski, na której przedstawiono wynik dla wszystkich gmin (ryc. 2), zwraca uwagę obszar ciągnący się od Kaszub poprzez Wielkopolskę, Śląsk (Dolny – bez Sudetów, Opolski i Górny) po Małopolskę (obecne województwa małopolskie i podkarpackie). Ma on charakterystyczny kształt litery L. Jest to kształt (układ regionalny), zidentyfikowany już dość dawno, bowiem jeszcze w latach 60. ubiegłego wieku, przez Leszczyckiego (1964) i nazwany przez to „L Leszczyckiego”. Obserwowano na tym obszarze wyższą na tle innych regionów aktywność ludzką i społeczno-gospodarczą. Generalnie wskaźniki jakości życia dla gmin wiejskich korelują z poziomem rozwoju gospodarczego (Bański, 2008; Stanny i in., 2018), stanem procesów demograficznych (Wiśniewski i in., 2020), zagospodarowaniem przestrzennym (Węclawowicz i in., 2006) oraz delimitacjami obszarów problemowych (Śleszyński i in., 2017, 2020).

W pozostałych regionach wyraźnie wyższe wskaźniki osiągnęły aglomeracje (szczecińska, olsztyńska, białostocka, warszawska, lubelska). Większym zwarłym regionem typowo rolniczym jest Łomżyńszczyzna, znana z rozwoju klastra mleczarskiego. Z kolei na mapie miast (gminy miejskie i miejsko-wiejskie) widać korelację z wielkością ośrodka – im on większy pod względem liczby ludności,



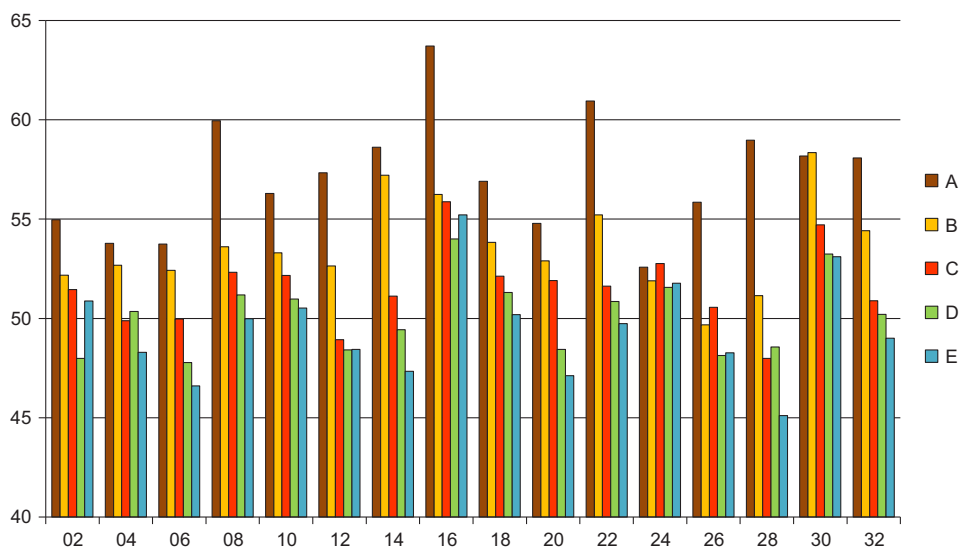
Ryc. 2. Wyniki rankingu „Gmina dobra do życia” w gminach (syntetyczny Wskaźnik Jakości Życia WJZ)
 Źródło: opracowanie własne.



Ryc. 3. Wyniki rankingu „Gmina dobra do życia” w gminach miejskich i miejsko-wiejskich (syntetyczny Wskaźnik Jakości Życia WJZ). Wielkość koła proporcjonalna do wielkości miasta (liczba ludności)
 Źródło: opracowanie własne.

tym wskaźnik jakości życia też jest wyższy (ryc. 3). Wyjątkiem jest Częstochowa i Radom, które zajęły odległe miejsca w szóstej i siódmej setce.

W sumie w rankingu najwyższe miejsca zdominowały gminy podmiejskie. Na pierwsze 20 miejsc aż 15 to gminy tego typu. Sumaryczna jakość życia obejmująca szerokie spektrum wskaźników nie jest tam aż tak zła, jak wynikałoby z obserwacji urbanistycznych, krajobrazowych itp. Wysokie koszty suburbanizacji, chaosu przestrzennego itp. są łagodzone innymi wskaźnikami, związanymi z bliskim położeniem w stosunku do rdzeni aglomeracji. Ale warto też zwrócić uwagę, że w wielu gminach podmiejskich sumaryczny Wskaźnik Jakości Życia okazał się gorszy niż w miastach rdzeniowych (ryc. 4). Dlatego średni wynik gmin podmiejskich (53,9) był niższy niż miast na prawach powiatu (55,8), co paradoksalnie oznacza przeciętnie gorszą jakość życia. Warto też zwrócić uwagę, że w niektórych województwach WJZ stref podmiejskich był na poziomie zbliżonym do peryferyjnych gmin wiejskich (dolnośląskie, opolskie). W województwie śląskim wszystkie typy gmin miały zbliżone wartości, co oznacza brak wyraźnej różnicy na plus w przypadku większych miast.



Ryc. 4. Średni wynik Wskaźnika Jakości Życia w typach gmin i województwach
 Typy gmin: A – miasta na prawach powiatu, B – strefy podmiejskie miast na prawach powiatu, C – gminy z siedzibą powiatu, D – gminy miejskie i gminy miejsko-wiejskie z miastem powyżej 5 tys. mieszkańców, E – gminy wiejskie i miejsko-wiejskie z miastem poniżej 5 tys. mieszkańców.

Województwa: 02 – dolnośląskie, 04 – kujawsko-pomorskie, 06 – lubelskie, 08 – lubuskie, 10 – łódzkie, 12 – małopolskie, 14 – mazowieckie, 16 – opolskie, 18 – podkarpackie, 20 – podlaskie, 22 – pomorskie, 24 – śląskie, 26 – świętokrzyskie, 28 – warmińsko-mazurskie, 30 – wielkopolskie, 32 – zachodniopomorskie.

Źródło: opracowanie własne.

Dlatego perspektywicznie trzeba myśleć o restrukturyzacji stref podmiejskich, bo koszty bezładu przestrzennego i rozpraszania zabudowy będą się mścić w przyszłości. W Polsce wyliczono je na 84 mld zł rocznie (Kowalewski i in., 2018) i duża ich część dotyczy obszarów sąsiadujących z miastami, m.in. w zakresie kosztów czasu, traconych na uciążliwe dojazdy do pracy i usług (Lityński, Hołuj, 2018). A przecież jakość życia w gminach podmiejskich powinna być wyraźnie wyższa. Dlatego ta wysoka pozycja gmin podmiejskich w rankingu jest dość „pyrrusowa”.

W dużych miastach nie ma niespodzianek, jeśli chodzi o wysokie miejsca. Zajął je niemal bez trójmiejskiego wyjątku aglomeracje tzw. wielkiej piątki (Warszawa, Wrocław, Poznań i Kraków). Na piątym miejscu znalazł się Rzeszów, znany z prężnego rozwoju. Jest to jedyne oprócz Warszawy miasto, w którym szacowano przyrost faktycznej (tj. obejmującej populację niezameldowaną) liczby ludności do 2050 r. (Śleszyński, 2018). Wysoko, bo na 28 miejscu, uplasował się Gdańsk, następnie na 31 miejscu Opole, a na 33 – Zielona Góra. Warto zwrócić uwagę na ten ostatni ośrodek, bo jest to jedyne jak dotychczas przykładowe połączenie gminy miejskiej i otaczającej ją wiejskiej (tzw. obwarzankowej).

Można zatem obserwować polaryzację kraju, ale granice zaborów i wpływ tzw. opóźnienia urbanizacyjnego czy wielkich przemieszczeń ludności po II wojnie światowej nie są już tak widoczne (np. w województwie warmińsko-mazurskim). Ujawniają się z kolei bariery rzeczne (niedostatek mostów utrudniający przepływ pozytywnych bodźców z aglomeracji). Brak też jednoznacznego oddziaływania dróg (autostrady i drogi ekspresowe).

Na podstawie wyników można sądzić, że przywoływany często podział na Polskę A i B ma coraz mniejsze zastosowanie. Na tzw. ścianie wschodniej wyraźnie korzystnie odstaje północna część województwa podkarpackiego czy wspomniana Łomżyńszczyzna.

Na zakończenie trzeba podkreślić, że wyznaczone obszary gorszej jakości życia pokrywają się z obszarami problemowymi (Śleszyński i in., 2017) i wyludniającymi się od dłuższego czasu (Eberhardt, 1989). To porównanie wskazuje na inercję procesów rozwojowych w Polsce.

Podziękowania

Pragnę podziękować następującym osobom i podmiotom za pomoc w przygotowaniu danych źródłowych: Pani Katarzyna Goch (Instytut Geodezji i Kartografii) oraz Pan dr Paweł Sudra (Instytut Rozwoju Miast i Regionów) (dane o najkrótszym dendrycie – minimalnym drzewie rozpinającym między punktami adresowymi, użyte we wskaźniku rozproszenia zabudowy); Pan prof. Jan M. Matuszkiewicz z Instytutu Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN (dane z mapy roślinności potencjalnej Polski, użyte we wskaźniku zagrożenia powodziowego); Pan prof. Marcin Stępiak z European Commission – Joint Research Centre w Ispra, Włochy (obliczenia czasów dojazdu do miast i gmin, użyte we wskaźniku

dostępności czasowo-przestrzennej); Główny Inspektorat Ochrony Środowiska (dane o zanieczyszczeniach powietrza); Główny Urząd Statystyczny (macierze zameldowań międzygminnych); Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej (uśloniecznienie, dane o zdarzeniach ekstremalnych); Instytut Upraw, Nawożenia i Gleboznawstwa (Klimatyczny Bilans Wodny, wskaźnik jakości agroklimatu); Komenda Główna Policji (dane o przestępstwach i wypadkach drogowych); Okręgowe Komisje Egzaminacyjne (wyniki egzaminu ósmoklasisty); Urząd Komunikacji Elektronicznej (dane o penetracji lokalowej Internetem szerokopasmowym). W szczególności dziękuję Pani Annie Banasik z Polskiej Agencji Prasowej za pomoc w zebraniu danych, w tym kontakty z instytucjami.

LITERATURA

- Bański J. (2008). Wiejskie obszary sukcesu gospodarczego, *Studia Obszarów Wiejskich*, 14.
- Borys T. (2001). Jakość życia jako kategoria badawcza i cel nadrzędny. W: A. Wachowiak (red.), *Jak żyć? Wybrane problemy jakości życia*. Poznań: Wyd. Fundacji Humaniora, s. 17–41.
- Chojnicki Z., Czyż T. (1991). Zróżnicowanie przestrzenne poziomu i warunków życia ludności, *Biuletyn KPZK PAN*, 153.
- Czapiewski K. (2004). Zmiany warunków życia ludności wiejskiej, *Studia Obszarów Wiejskich*, 6: 89–111.
- Czyż T. (2016). Metoda wskaźnikowa w geografii społeczno-ekonomicznej, *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, 34: 9–19.
- Eberhardt P. (1989). Regiony wyludniające się w Polsce. *Prace Geograficzne*, 148.
- GUS (2014). *Gospodarstwa domowe i rodziny. Charakterystyka demograficzna – NSP 2011*, oprac. pod kierunkiem D. Szałyts, Warszawa: Główny Urząd Statystyczny (<https://stat.gov.pl/spisy-powszechne/nsp-2011/nsp-2011-wyniki/gospodarstwa-domowe-i-rodziny-charakterystyka-demograficzna-nsp-2011,5,1.html>).
- Heffner K., Klemens B. (2012). Jakość życia i aktywność mieszkańców na obszarach wiejskich (na przykładzie województwa opolskiego). *Barometr Regionalny*, 4: 81–88.
- Ilnicki D. (2000). Warunki mieszkaniowe jako wyraz poziomu i jakości życia ludności Dolnego Śląska. *Studia nad Rozwojem Dolnego Śląska*, 1: 83–97.
- Jadczyzyn J. (2009). *Regionalne zróżnicowanie obszarów problemowych rolnictwa (OPR) w Polsce*. Instrukcja Upowszechnieniowa 163, Puławy: Instytut Upraw, Nawożenia i Gleboznawstwa-PIB.
- Jażdżewska I. (red.) (2004). *Zróżnicowanie warunków życia ludności w mieście*. XVII Konferencja Wiedzy o Mieście. Łódź: Katedra Geografii Miast i Turyzmu UŁ.
- Jażdżewska I. (2011). Jakość życia w Rzgowie w opinii mieszkańców. *Folia Sociologica*, 37: 133–147.
- Katoła A. (2013). Czynniki różnicujące jakość życia w gminach województwa zachodniopomorskiego. *Ekonomia i Środowisko*, 46, 3: 260–271.
- Kiniorska I. (2010). Przestrzenne zróżnicowanie struktury poziomu życia na obszarach wiejskich województwa świętokrzyskiego. *Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich*, 2: 75–84.

- Kopacz I. (2011). Zróżnicowanie jakości życia na obszarach wiejskich województwa świętokrzyskiego na przykładzie gmin Masłów i Imielno. W: W. Kamińska (red.), *Uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich. Wybrane problemy*, Kielce: Wyd. Instytut Geografii UJK w Kielcach, s. 107–117.
- Korcelli P., Degórski M., Drzazga D., Komornicki T., Markowski T., Szlachta J., Węclawowicz G., Zaleski J., Zaucha J. (2010). Ekspercki projekt Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do roku 2033. *Studia KPZK PAN*, 128.
- Kowalewski A., Markowski T., Śleszyński P. (red.) (2018). Studia nad chaosem przestrzennym. *Studia KPZK PAN*, 182, 1–3.
- Krużel J., Ziernicka-Wojtaszek A., Borek Ł., Ostrowski K. (2015). Zmiany czasu trwania meteorologicznego okresu wegetacyjnego w Polsce w latach 1971–2000 oraz 1981–2010. *Inżynieria Ekologiczna*, 44: 47–52.
- Leszczycki S. (1964). Syntetyczne wskaźniki dla określenia przestrzennej gospodarki narodowej Polski. W: S. Leszczycki, J. Grzeszczak, Z. Zajda, A. Kukliński (red.), *Z badań nad problematyką przestrzenną przemysłu Polski*, Biuletyn KPZK PAN, 32: 7–24.
- Liszewski S. (1995). Zróżnicowanie przestrzenne poziomu i jakości warunków życia ludności w aglomeracjach miejskich (program badań, pierwsze wyniki). *Acta Universitatis Lodzensis. Folia Geographica*, 20: 207–221.
- Lityński P., Hołuj A. (2018). Koszty migracji wahałdowych ze strefy podmiejskiej do miasta rdzeniowego ośrodków wojewódzkich, *Studia KPZK PAN*, 182, 2: 114–162.
- Masik G. (2005). Jakość życia oraz działalność samorządu Gdańska w ocenie jego mieszkańców. W: I. Jażdżewska (red.), *Zróżnicowanie warunków życia w mieście*. Konwersatorium Wiedzy o Mieście, 17: 257–264.
- Matuszkiewicz W., Faliński J.B., Kostrowicki A.S., Matuszkiewicz J.M., Olaczek R., Wojterski T. (1995). *Potencjalna roślinność naturalna Polski. Mapa przeglądowa 1:300 000*. Arkusze 1–12, Warszawa: IGiPZ PAN (<https://www.igipz.pan.pl/Roslinnosc-potencjalna-zgik.html>).
- Michalska-Żyła A. (2017). Zróżnicowanie jakości życia w gminach wiejskich województwa łódzkiego. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 4777: 172–181.
- Miłek D. (2018). Ocena jakości życia w gminach regionu świętokrzyskiego. *Studia Prawno-Ekonomiczne*, 107: 305–320.
- Mizgajski A., Walaszek M., Kaczmarek T. (2014). Determinants of the quality of life in the communes of the Poznań Agglomeration: A quantitative approach. *Quaestiones Geographicae*, 33, 4: 67–80.
- Mularska-Kucharek M. (2013). Kapitał społeczny a jakość życia na przykładzie zbiorowości wielkomięskiej, Łódź: Wyd. UŁ.
- Nowak P. (2018). Zróżnicowanie jakości życia mieszkańców gmin wiejskich województwa świętokrzyskiego. *Wiadomości Statystyczne*, 63, 4: 73–88.
- Stanny M., Rosner A., Komorowski Ł. (2018). *Monitoring rozwoju obszarów wiejskich. Etap III. Struktury społeczno-gospodarcze, ich przestrzenne zróżnicowanie i dynamika*. Warszawa: EFRWP, IRWiR PAN.
- Sitek S. (2000). Zróżnicowanie poziomu i jakości życia w województwie śląskim. *Wiadomości Statystyczne*, 9: 47–56.
- Ślodyczk J., Rajchel D. (red.) (2004). *Przemiany demograficzne i jakość życia ludności miast*, Opole: Wyd. UO.

- Szljajfer F. (1991). Poziom życia. Zarys podejść i koncepcji. W: M. Rościszewski (red.), *Zmiany w światowej przestrzeni społeczno-gospodarczej*, Dokumentacja Geograficzna, 6: 59–72.
- Szymańska W. (2005). Zróżnicowanie przestrzenne jakości życia mieszkańców Wałcza w świetle badań ankietowych. *Ślupskie Prace Geograficzne*, 2: 95–105.
- Śleszyński P. (2004). Warunki życia w Warszawie w świetle dostępności przestrzennej mieszkańców do wybranych usług na początku XXI wieku. W: I. Jażdżewska (red.), *Zróżnicowanie przestrzenne warunków życia ludności w mieście (aglomeracji miejskiej)*. XVII Konferencja Wiedzy o Mieście, Łódź: Katedra Geografii Miast i Turyzmu UŁ s. 77–86.
- Śleszyński P. (2007). Ocena atrakcyjności wizualnej mezoregionów Polski. W: K. Ostaszewska (red.), *Znaczenie badań krajobrazowych dla zrównoważonego rozwoju. Profesorowi Andrzejowi Richlingowi w 70. rocznicę urodzin i 45-lecie pracy naukowej*. Warszawa: UW WGiSR, s. 697–714.
- Śleszyński P. (2013a). Delimitacja miejskich obszarów funkcjonalnych stolic województw. *Przegląd Geograficzny*, 85, 2: 173–197.
- Śleszyński P. (2013b). Propozycja kompleksowej koncepcji wskaźników zagospodarowania i ładu przestrzennego. *Biuletyn KPZK PAN*, 252: 176–232.
- Śleszyński P. (2016). A synthetic index of the spatio-temporal accessibility of communes in Poland. *Geographia Polonica*, 89, 4: 567–574.
- Śleszyński P. (2018). Demograficzne wyzwania rozwoju regionalnego Polski. *Studia KPZK PAN*, 183: 225–247.
- Śleszyński P. (2020). Koncepcja nowego wskaźnika atrakcyjności migracyjnej i jego zastosowania. *Czasopismo Geograficzne*, 91, 1–2: 37–58.
- Śleszyński P. (2021). Gmina dobra do życia. Wskaźnik jakości życia w gminach 2021, Serwis Samorządowy PAP, Warszawa (<https://samorząd.pap.pl/gmina-dobra-do-zycia>; dostęp: 22.11.2021).
- Śleszyński P., Bański J., Degórski M., Komornicki T. (2017). Delimitacja obszarów strategicznej interwencji państwa: obszarów wzrostu i obszarów problemowych. *Prace Geograficzne (IGiPZ PAN)*, 260.
- Śleszyński P., Herbst M., Komornicki T. i in. (2020). Studia nad obszarami problemowymi w Polsce. *Studia KPZK PAN*, 7/199.
- Śleszyński P., Komornicki T. (2016). Klasyfikacja funkcjonalna gmin Polski na potrzeby monitoringu planowania przestrzennego. *Przegląd Geograficzny*, 88, 4, s. 469–488.
- Śleszyński P., Sudra P. (2019). Zastosowanie metody minimalnego drzewa rozpinającego (najkrótszego dendrytu) w ocenie efektywności i spójności sieci osadniczej województwa mazowieckiego. *Przegląd Geograficzny*, 91, 2: 61–80.
- Ustrnul Z., Wypych A., Henek E., Czekierda D., Walawender J., Kubacka D., Pyrc R., Czernecki B. (2014). *Atlas zagrożeń meteorologicznych Polski*. Kraków: Wyd. Attyka.
- Węclawowicz G., Bański J., Degórski M., Komornicki T., Korcelli P., Śleszyński P. (2006). *Przestrzenne zagospodarowanie Polski na początku XXI wieku*, Monografie, IGiPZ PAN, 6.
- Winiarczyk-Raźniak A. (2008). Wybrane usługi a jakość życia mieszkańców w regionie miejskim Krakowa. *Prace Monograficzne Uniwersytetu Pedagogicznego*, 508.
- Wiśniewski R., Mazur M., Śleszyński P., Szejgic-Kolenda B. (2020). Wpływ zmian demograficznych w Polsce na rozwój lokalny. *Prace Geograficzne (IGiPZ PAN)*, 274.
- Zienkowski L. (1979). *Poziom życia. Metody mierzenia i oceny*. Warszawa: PWE.